

پژوهش‌نامه نقد و هابیت؛ سراج منیر ♦ سال ششم ♦ شماره ۲۲ ♦ تابستان ۱۳۹۵
صفحات: ۱۹۱-۱۸۳

سلسله گزارش‌هایی از آثار اهل سنت در نقد افکار و هابیت (۱۷) گزارشی از کتاب «حسن المقصد فی عمل المولد»

نوشته عبدالرحمن جلال‌الدین سیوطی

قادر سعادت‌ی*
*فصل اول

معرفی کتاب

کتاب «حسن المقصد فی عمل المولد» در جواز برگزاری مراسم جشن روز ولادت رسول خدا ﷺ نوشته شده و ادله جواز آن را از سنت نبوی ﷺ مطرح کرده است. این کتاب در اصل پاسخی به رساله «المورد فی الکلام علی عمل المولد» تألیف تاج‌الدین اللخمی است که در حرمت مراسم جشن ولادت نوشته شده است. با توجه به آن که این نوشته حجم کمی دارد، بنابراین شایسته است به عنوان «رساله» از آن یاد شود، هر چند با تحقیق و تعلیق به صورت کتاب مستقل چاپ شده است. یکی از امتیازات کتاب «حسن المقصد فی عمل المولد» این است که نویسنده، کتاب‌های متعددی در رابطه با جواز مراسم جشن میلاد نبوی ﷺ را معرفی می‌کند. ادله‌ای که در این کتاب مورد نقد قرار گرفته‌اند، همان ادله‌ای هستند که وهابی‌ها برای بدعت دانستن مراسم احتفال به آنها استدلال می‌کنند؛ بنابراین این کتاب از این جهت برای نقد و هابیت نیز اهمیت دارد.

---

* سطح چهار حوزه علمیه، استاد حوزه علمیه امیرالمومنین (ع) تبریز.

وضعیت چاپ

این کتاب در ضمن کتاب «الحاوی للفتاوی» (کتاب الصداق، باب الولیمة)، بارها تجدید چاپ شده است. با این حال به صورت جدا نیز به چاپ رسیده و تحقیق و تعلیق توسط علماء بر آن نوشته شده است؛ از جمله این تحقیق‌ها، تحقیق «محمد سعید الطریحی» است که از سوی «مؤسسه البلاغ بیروت» در سال ۱۴۰۷ هجری با قطع پالتویی، به چاپ رسیده است. تحقیق دیگر را «مصطفی عبد القادر عطا» بر این کتاب انجام داده که به صورت مستقل در سال ۱۹۸۵ میلادی در دارالکتب العلمیه بیروت به چاپ رسیده است. همچنین کتاب «حسن المقصد فی عمل المولد» با تحقیق «عبدالقادر عطا» در سال ۱۳۹۳ ش، در ضمن کتاب «الوهاییه المتطرفه: موسوعه نقدیه» و در جلد اول آن، توسط کنگره جهانی خطر جریان‌های تکفیری، در قم به چاپ رسیده است.

عبدالقادر عطا، در تحقیق خود در ابتدای کتاب، مقدمه مفصلی در جواز جشن گرفتن نوشته است که نقدی بر کتاب «الانصاف فیما قیل فی المولد من الغلو و الاجحاف»، تألیف ابوبکر جزائری است. وی در این مقدمه بعد از استدلال به آیات قرآن کریم، روایات نبوی ﷺ و ذکر اقوال علمای بزرگی همچون ابن حجر عسقلانی، سخاوی، قسطلانی و ابن عباد، نتیجه می‌گیرد که اصل جشن گرفتن مشروع است و آنچه که ممنوع است برخی از کارهایی است که نادانان در این مجالس انجام می‌دهند. وی به پنج دلیل جواز احتفال - که ابوبکر جزائری رد کرده - پرداخته و نادرست بودن نظریات جزائری را بیان کرده است.^۱

معرفی مؤلف

عبدالرحمن جلال الدین سیوطی (م ۹۱۱ ق)، یکی از علمای بزرگ اهل سنت شافعی است که در علوم مختلف دینی، از جمله تفسیر و علوم قرآنی، حدیث و علوم حدیثی، فقه و اصول فقه، ادبیات عرب، تاریخ، کلام و... دارای تألیفات متعدد است. وی نزدیک به

۱. در این گزارش به رساله «حسن المقصد» که در ضمن «الحاوی للفتاوی»، ج ۱ ص ۲۲۱-۲۳۱، دارالفکر بیروت، ۱۴۲۴ ق چاپ شده، آدرس داده شده است.

۶۰۰ جلد کتاب نوشته است^۱ و بزرگانی همچون ابن عماد حنبلی و شوکانی، احاطه بر علوم مختلف و دقت نظر وی را ستوده‌اند.^۲

مهم‌ترین مباحث کتاب حسن المقصد

سیوطی، این کتاب را در پاسخ به سه سؤالی که برای برخی با خواندن کتاب «المورد فی الکلام علی عمل المولد» تألیف تاج‌الدین عمر بن علی اللخمی السکندری - مشهور به فاکهانی - پیش آمده، نوشته است. سه سؤالی که برای سیوطی مطرح کرده‌اند، عبارتند از:

۱. حکم جشن ولادت از نظر شرع چیست؟
  ۲. آیا این کار پسندیده یا مذموم است؟
  ۳. آیا انجام دهنده این کار ثواب می‌برد یا خیر؟ (ج ۱، ص ۲۲۱)
- می‌توان گفت مهم‌ترین مسائلی که در کتاب «حسن المقصد فی عمل المولد»، در نقد کتاب مذکور و پاسخ به این سؤالات آمده است، به شرح ذیل است:

تعریف عمل المولد (احتفال)

با توجه به این که یکی از ادله منکران جواز احتفال مولدالنبی ﷺ، انجام عصیان و اعمال منافی شرع در این مجالس است، بنابراین سیوطی در ابتدا به تعریف «عمل مولدالنبی ﷺ» پرداخته و می‌نویسد: «اصل عمل مولدالنبی ﷺ، اجتماع مردم در یک مجلس، خواندن قرآن، روایات و اخبار وارد شده در مورد ولادت پیامبر خدا ﷺ و ذکر معجزاتی که هنگام ولادت آن حضرت رخ داده، می‌باشد که در ادامه آن مردم اطعام می‌شوند و از مجلس پراکنده می‌گردند». این عمل چون بزرگداشت پیامبر ﷺ و اظهار شادی به خاطر ولادت آن حضرت است، از بدعت‌های نیکو است. (ج ۱ ص ۲۲۱)

۱. زرکلی، خیر الدین بن محمود، الأعلام، ج ۳، ص ۳۰۱.

۲. جمعی از نویسندگان، الوهائیة المتطرفة موسوعة النقدية، ج ۱، ص ۲۰۴، مقدمه عبدالقادر عطا بر کتاب «حسن المقصد فی عمل المولد».

تاریخچه احتفال میلاد نبوی ﷺ

مؤلف معتقد است اولین کسی که جشن مولدالنبی ﷺ را ترویج داد، «ملک ابو سعید کوبیری بن زین الدین علی بن بکتکین»، پادشاه اربل بود. این پادشاه به جشن میلاد نبوی اهمیت ویژه‌ای قائل بود تا جایی که سبط بن الجوزی نقل کرده است: «وی برای اطعام در میلاد نبوی ﷺ، پنج هزار رأس گوسفند و ده هزار مرغ و سی هزار بشقاب حلوا آماده می‌کرد».

طبق گفته ابن خلکان، حافظ ابوالخطاب بن دحیه وقتی اهمیت دادن این پادشاه به جشن میلاد نبوی ﷺ را مشاهده نمود، برای او کتاب «التنوير في مولد البشير النذير» را نوشت. (ج ۱، ص ۲۲۲)

ادله شیخ تاج الدین لخمی در حرمت احتفال

نویسنده در ادامه، به حکم شیخ تاج الدین لخمی و رساله او که در حرمت مراسم ولادت نوشته است، اشاره و متن رساله او را جهت پاسخ دادن نقل می‌کند. خلاصه ادله تاج الدین در حرمت جشن ولادت به قرار ذیل است:

الف) برای این عمل، اصلی در کتاب خدا و سنت نبوی و سیره علما نیافتیم.
ب) اگر بخواهیم برای این عمل یکی از احکام پنج‌گانه را حکم کنیم، طبق اجماع امت، این عمل واجب نیست. مستحب هم نیست؛ چون شرع آن را از ما نخواست است و صحابه و تابعین آن را انجام نداده‌اند. مباح هم نیست؛ چون نوعی بدعت در دین است؛ بنابراین مکروه یا حرام است. اگر کسی با اختیار خود از اموال خود برای اهل و دوستانش اطعام کند و گناهی در این اطعام انجام نگیرد، این عمل، بدعت مکروه است؛ ولی اگر به این کار عنایت ویژه داشته باشد و مردم با به زحمت انداختن خود اطعام کنند یا در این مجالس لهو و لعب و گناه انجام شود یا زنان جمع شوند و بخوانند، این بدعت حرام است. (ج ۱، ص ۲۲۳)

دو اصل بر جواز عمل مولدالنبی ﷺ

نویسنده در پاسخ به کلام تاج‌الدین مبنی بر این که هیچ اصلی از کتاب و سنت بر جواز احتفال پیدا نکرده است، می‌نویسد: «نیافتن وی مستلزم نبودن اصل در کتاب و سنت نیست». وی در ادامه به دو اصل از سنت نبوی در جواز مراسم مولدالنبی ﷺ که یکی توسط ابن حجر عسقلانی و دیگری توسط خود مؤلف تبیین شده است، اشاره می‌کند. (ص ۲۲۴)

۱- اصل ابن حجر عسقلانی بر جواز مولدالنبی ﷺ

ابن حجر در پاسخ به سؤالی در رابطه با عمل مولدالنبی ﷺ، این عمل را جزء بدعت‌های حسنه دانسته است و انجام اصل احتفال در ولادت پیامبر ﷺ را بدون دخالت اعمال خلاف شرع و گناه، جزء اعمال حسنه می‌داند و بر این حکم به روایتی که در صحیحین آمده است استدلال می‌کند: «وقتی پیامبر خدا ﷺ وارد مدینه شدند، دیدند یهود در روز عاشورا روزه می‌گیرند. از آنها علت این کار را پرسیدند، گفتند این روزی است که خدا فرعون را غرق کرد و موسی عليه السلام را نجات داد و ما برای شکرانه این نعمت روزه می‌گیریم».^۱

ابن حجر از این اصل که در سنت نبوی ﷺ آمده است نتیجه می‌گیرد که انجام شکر برای هر نعمتی در روزهای معین مشروع است و از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی، وجود مقدس پیامبر خدا ﷺ است که برای شکرانه آن در روز ولادتش، روزه، صدقه، اطعام، قرائت قرآن و... مشروع است. (ص ۲۲۵)

۲- اصل سیوطی برای مشروع بودن عمل مولدالنبی ﷺ

خود نویسنده نیز برای اثبات مشروعیت احتفال در ولادت نبوی ﷺ، از روایتی که در صحیح مسلم وارد شده، استفاده نموده است. در این روایت شخصی از پیامبر خدا ﷺ در مورد فضیلت روزه در روز دوشنبه سؤال می‌کند، آن حضرت جواب می‌دهد: «ذلک یوم ولدت فیہ؛ این روزی است که من در آن روز متولد شده‌ام». مؤلف با تأکید بر این که

۱. البته روزه روز عاشورا بعدها توسط بنی‌امیه برای شکرانه قتل فرزند پیامبر، امام حسین عليه السلام انجام گرفت؛ بنابراین برای مخالفت با قاتلان فرزند پیامبر خدا ﷺ، روزه گرفتن در این روز از نظر شیعه مکروه است.

زمان‌ها و مکان‌ها به خودی خود دارای شرافت خاصی نیستند، بلکه معانی که در آنها هست، آنها را افضل از دیگر مکان‌ها و زمان‌ها می‌کند، می‌نویسد: «از روزه روز دوشنبه و فضیلت آن به خاطر ولادت آن حضرت، می‌توان استفاده نمود که ماه و روز ولادت آن حضرت در بین ایام سال دارای شرافت و فضیلت است و اعمال عبادی همچون روزه و اطعام در آن فضیلت دارد». (ج ۱، ص ۲۲۷)

بدعت بودن عمل مولدالنبی ﷺ

سیوطی در نقد کلام تاج‌الدین - که جشن ولادت را جزء بدعت‌های مکروه و حرام دانسته بود-، نخست کلام بزرگانی همچون نووی، عزالدین بن عبدالسلام، بیهقی و شافعی را در مورد این که بدعت به حسنه و قبیحه یا به احکام خمس تقسیم می‌شود، نقل می‌کند؛ سپس نمونه‌هایی از بدعت‌های حسنه (مانند: احداث مدارس، نماز تراویح، محافل مناظره دینی و هر احسانی که در زمان صحابه نبود) را می‌شمارد و نتیجه می‌گیرد که هر بدعت و امر جدیدی که مخالف با کتاب یا سنت باشد بدعت قبیحه و هر امر حادثی که مخالف کتاب و سنت نباشد، بدعت حسنه است؛ بنابراین امر احتفال، مخالف کتاب و سنت نیست و بدعت نیکو است. (ج ۱، صص ۲۲۵-۲۲۶)

کارهای خلاف شرع در مراسم مولدالنبی ﷺ

نویسنده همچنین در ادامه به این نکته اشاره دارد که اصل احتفال در مولدالنبی ﷺ مشروع است؛ ولی کارهایی که خلاف شرع و گناه است نباید در آن باشد. از طرفی یادآور می‌شود که وجود این کارها باعث نمی‌شود که ما اصل یک موضوع را غیرمشروع بدانیم؛ چنانکه گاهی برخی گناهان در نماز جمعه و اجتماع نماز تراویح دیده می‌شود؛ ولی این معاصی باعث نمی‌شود که اصل نماز جمعه و تراویح غیرمشروع باشد. (ج ۱، ص ۲۲۷)

بایدها و نبایدهای جشن ولادت

سیوطی در ادامه به محتوای مراسم ولادت پیامبر ﷺ اشاره می‌کند و اعمالی مانند تلاوت قرآن، اطعام، صدقه، مدح پیامبر ﷺ، ذکر زهد و زندگی پیامبر ﷺ را شایسته این مراسم می‌داند. در مقابل گناهانی مانند گوش دادن به لهو و لعب، رقص و امثال آن را شایسته این مجلس نمی‌داند. (ج ۱، ص ۲۲۸)

اصلی دیگر از سنت نبوی ﷺ بر جواز جشن میلاد

نویسنده در پی ادله جواز احتفال، به اصلی دیگر از سنت نبوی در رابطه با جواز احتفال اشاره می‌کند. روایتی از انس بن مالک که بیهقی نقل کرده است که «ان النبی ﷺ عقی عن نفسه بعد النبوة»؛ یعنی پیامبر خدا ﷺ بعد از رسیدن به نبوت، برای خود عقیقه ذبح کردند. این در حالی است که در اخبار وارد شده که عبدالمطلب هنگام ولادت آن حضرت عقیقه کرده بود؛ بنابراین تکرار عقیقه توسط آن حضرت به خاطر اظهار شکر بر خلقتش است و این عمل ایشان، الگو برای امت است. از این جهت بر ما لازم است در روز ولادت آن حضرت با اطعام، اجتماع، قربانی کردن و امثال این کارها، اظهار شادی و شکر کنیم. (ج ۱، ص ۲۳۰)

اقوال علما در مورد جواز عمل مولدالنبی ﷺ

سیوطی، کتاب را با معرفی عده‌ای از علماء که در رابطه با مولدالنبی ﷺ کتاب نوشته‌اند، به پایان می‌رساند؛ از جمله:

۱- حافظ شمس‌الدین الجرجزی الشافعی، در کتاب عرف التعریف بالمولد الشریف به این موضوع پرداخته و روایت تخفیف عذاب ابولهب در شب‌های دوشنبه، به خاطر آزاد کردن کنیز خود هنگام بشارت به ولادت آن حضرت، را دلیل بر جواز و استحباب مراسم مولدالنبی ﷺ می‌داند.

۲- حافظ شمس‌الدین بن ناصرالدین دمشقی در کتاب مورد الصادی بمولد الیهادی، به این موضوع پرداخته است. وی نیز خبر تخفیف عذاب از ابولهب را آورده و در مورد آن اشعاری نیز سروده است.

۳- کمال‌الدین جعفر بن ثعلب الأدفوی الشافعی، که در کتاب الطالع السعید در مورد جواز عمل میلاد پیامبر ﷺ اظهار نظر کرده است. (ج ۱، صص ۲۳۰-۲۳۱)

منابع

١. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی، **فتح الباری شرح صحیح البخاری**، بیروت: دارالمعرفة، ١٣٧٩.
٢. ابن حنبل شیبانی، أحمد، **مسند أحمد بن حنبل**، تحقیق شعیب الأرنؤوط، عادل مرشد و دیگران، مؤسسة الرسالة، چاپ اول، ١٤٢١، [پی‌جا].
٣. جمعی از نویسندگان، **الوهایه المتطرفة موسوعة النقدية (حسن المقصد فی عمل المولد)**، تحقیق عبدالقادر عطا، قم: دارالإعلام لمدرسة اهل البيت عليه السلام، چاپ اول، ١٣٩٣.
٤. زركلی، خیرالدین بن محمود، **الأعلام**، بیروت: دارالعلم للملایین، چاپ پانزدهم، ٢٠٠٢.
٥. سیوطی، عبدالرحمن جلال‌الدین، **الحاوی للفتاوی**، بیروت: دارالفکر، ١٤٢٤.